

25. ЦДІА України. – Ф.707. – Оп.227. – Спр.240. – 387 арк.
26. ДАКО. - Ф.10. – Оп.1. – Спр. 92. – 22 арк.
27. ДАКО. - Ф.10. – Оп.1. – Спр. 87. – 12 арк.
28. ЦДІА України. – Ф.442. – Оп. 636. – Спр. 647. Ч IV – 824 арк.
29. Благотворительность в России. В 2-х т. – Спб., 1907. – Т.1 – Ч 2. – 882 с.

Аннотація

Статья посвящена комплексному исследованию историческому опыту организационных основ деятельности благотворительных обществ Этнические меньшинства в Украине в начале XX ст.

Ключевые слова: национальные меньшинства, общественные объединения, благотворительные организации.

Annotation

This article is devoted to complex research historical experience of organizational foundations of the charities etnomenshyn in Ukraine in the early twentieth century.

Keywords: national minority associations, charitable organizations.

УДК 94:614885(477) «19»

**Оксана Грибан
(Київ)**

**СТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКИМ ТОВАРИСТВОМ ЧЕРВОНОГО
ХРЕСТА СИСТЕМИ ВІЙСЬКОВО-САНІТАРНОЇ ОСВІТИ У 30-ТІ РР.
XX СТ.**

У статті на основі архівного матеріалу та періодичних видань проаналізовано формування Українським товариством Червоного Хреста у 1930-ті рр. системи військово-санітарної освіти.

Ключові слова. санітарна освіта, Український Червоний Хрест, добровільні товариства, гурток санітарних знань.

В Україні відбувається процес становлення демократичної політичної системи. Вона не можлива без існування різного роду незалежних від держави громадських об'єднань, профспілок та добровільних товариств. Тому актуальним є вивчення історії масової громадської ініціативи у період формування у радянській Україні тоталітарної держави.

Досліджуючи роль різноманітних добровільних товариств у політичному та соціально-економічному житті суспільства, важливо проаналізувати їх форми і методи впливу на громадян Української СРР, визначити ступінь залежності від компартійних органів.

Важливе місце у системі масових громадських об'єднань 20-30-х рр. ХХ ст. займало Українське товариство Червоного Хреста..

Питання історії Українського Червоного Хреста у радянський період розглядалися дослідниками у контексті історії військово-оборонних товариств. Серед робіт того періоду необхідно виділити публікації Д. Пихи. Серед сучасних українських істориків деякі питання історії червонохрестних товариств висвітлили у своїх монографіях С.М. Свистович, М.А. Журба, але ґрунтовної праці присвяченої історії Українського Червоного Хреста у 20-30-ті рр. ХХ ст. на жаль немає.

Тому метою даної статті є дослідити особливості використання компартійними органами Українського товариства Червоного Хреста у мілітарних кампаніях, складовою частиною яких було створення системи військово-санітарної підготовки населення у 1930-х роках.

На початку 1930-х рр. Український Червоний Хрест змінює організаційну складову у діяльності системи військово-санітарної освіти. Встановлюється чіткий перелік спеціальностей, яким навчали в гуртках, школах та курсах. Основними напрямками в роботі організацій Червоного Хреста в цей період були: масова військово-санітарна підготовка населення до здачі норм на значок «Готовий до санітарної оборони» (ГСО) 1 і 2 ступеня, підготовка медичних сестер і підвищення кваліфікації в школах і курсах УТЧХ, підготовка інструкторів-дезинфекторів із складу позавійськовиків, організація підготовки санітарних дружин, перепідготовка лікарів запасу санітарної служби Червоної армії. [6, с.11] У 1932 році УТЧХ створило 702 гуртки першої допомоги на 4428 чоловік, 13 санітарних дружин, 11 курсів медичних техніків. [9, с.5] За 1932-33 навчальний рік було підготовлено 9952 медичних спеціаліста, 1072 дезинфектора, 3118 санітарів. [4, с.1]

З 1933 р. основу масової військово-санітарної підготовки населення складала робота організацій УТЧХ з підготовки значкистів ГСО, для отримання якого необхідно було скласти екзаменаційні комплекси: військово-санітарний, санітарної грамоти з Протиповітряної оборони, гігієни будинків, харчування, особистої гігієни, фізкультури і червонохрестної роботи.[10, с.8]

До підготовки значкистів ГСО Український Червоний Хрест активно залучав мережу комсомольських та профспілкових організацій, а також військово-оборонних добровільних товариств. Уже в 1934 р. підготовка

населення до складання іспитів на отримання значка була розгорнута усіма обласними комітетами УТЧХ. Планами УТЧХ передбачалось підготувати 85 750 значкистів ГСО I ступеня. [29, с.13] Першою звітувалась про виконання планів підготовки значкистів ГСО Чернігівська обласна організація Червоного Хреста. Екзамени на отримання значка ГСО I ступеня склали – 5852 особи. [28, с.99] В Харківській області протягом 1934 р. було підготовлено 24 124 значкиста «ГСО», [31, с.69] в Київській – 22778. [32, с.60] Загалом організаціями УТЧХ в 1934 р. було підготовлено 96555 значкистів «ГСО» 1 ступеня. [27, с.125]

В 1935 р. було запроваджено комплекс ГСО 2 ступеня, а також комплекс для школярів «Будь готовий до санітарної оборони (БГСО)». Програма підготовки до складання норм передбачала оволодіння навиками надання першої медичної допомоги, вивчення тактики роботи з транспортування поранених і хворих, питань санітарно-хімічного захисту. [11, с.35] Для складання норм ГСО 1 ступеня необхідно було відвідати шість занять, де розглядались питання внутрішньої і зовнішньої політики СРСР, організації санітарного побуту вдома та на виробництві, надання першої медичної допомоги при пораненнях, отруєнні газами та обмороженні кінцівок. Крім того програма передбачала і розповіді про досягнення соціалістичного будівництва, про вороже капіталістичне оточення країни Рад, про санітарну культуру як елемент соціалістичної культурної революції. [22]

Програма гуртка ГСО 2 ступеня була розрахована на активістів санітарної оборони, з яких формувались керівні кадри товариства. Всі слухачі гуртків на момент організації курсів успішно склали комплекс ГСО 1 ступеня. План підготовки ГСО 2 ступеня включав питання з анатомії, медицини, гігієни, крім того військовозобов'язані отримували знання з організації санітарної служби в частинах Червоної армії і протиповітряної оборони та проходили стройову підготовку. Успішне складання комплексу ГСО 2 ступеня надавало значкистам можливість роботи в медичних установах країни. [1]

В Дніпропетровській області протягом 1935 року було підготовлено 23515 значкистів, в Харківській контрольні цифри було піднято на 170%. [31, с.70] Загалом по Україні нормативи на отримання значка ГСО 1 ступеня мали скласти близько 125 тис.чоловік. [30, с.1]

Отримавши значок ГСО, активісти і члени УТЧХ продовжували навчання в санітарних дружинах. Підготовка спеціальних медичних кадрів в санітарних дружинах передбачала два рівні військово-санітарної підготовки: масову підготовку молодших медичних працівників за 120-годинною програмою та підготовку медсестер запасу за 420-годинною програмою. [13, с.27] Підготовка молодших медичних працівників здійснювалась без відриву від виробництва на базі військово-санітарних пунктів створених при підприємствах, в колгоспах, радгоспах та МТС. Пункти організовувались за зразком військово-навчальних пунктів Тсоавіахіму, тому і створювались в першу чергу там, де вже були ВВП Тсоавіахіму. До діяльності Військово-санітарних пунктів залучались працівники тсоавіахімівських ВВП. Отримані знання закріплювались на практиці. Організовувались воєнізовані походи, практичні заняття в польових умовах, літні військово-санітарні збори.

Другий рівень передбачав підготовку кваліфікованих медсестер запасу Червоної армії. 16 вересня 1933 р. ЦК ВЛКСМ прийняло постанову «Про військове навчання комсомолок і трудящої молоді». Постанова передбачала проходження кожною комсомолкою навчання в гуртках санітарних знань або на курсах медсестер. [31, с.62] Наступного року ЦК ВЛКСМ постановою від 14 січня 1934 р. зобов'язав дівчат-комсомолок пройти підготовку до складання комплексу Готовий до санітарної оборони в військово-санітарних пунктах при заводах, фабрика, колгоспах та МТС. [17] За 1934 рік значки Готовий до санітарної оборони отримали 84848 дівчат. [27, с.126] Того ж року було організовано перший набір жінок на курси медсестер запасу., а перший випуск слухачів курсів було здійснено в 1935 р.

Отримані в школах та курсах Червоного Хреста знання необхідно було закріплювати, добровільно працюючи в спеціальних санітарних формуваннях товариства, і приймаючи участь в організації масових червонохрестних кампаніях. Мережа санітарних постів та сандружин мала стати фундаментом санітарно-оборонної пропаганди, яку здійснювало товариство в 1930-ті роки. Задекларовані на початку 1930-х років плани зі створення спеціальних військово-санітарних формувань на середину 1930-х років не були виконані. Так, за даними 5 Українського з'їзду Червоного Хреста практичну підготовку в 1935 році пройшли в Київській області 40% випускників системи червонохрестної освіти, Донбасі практичну підготовку отримали лише 50% медичних сестер та 60% червонохрестних лікарів. [20, с.6]

Тому в середині 1930-х р. відбулися зміни в термінах і програмах підготовки молодшого медичного персоналу. Справа в тому, що попередньо визначені терміни навчання і відсутність практичних занять не дозволяли слухачам отримати належні знання. [5, с.3] Так, постанові 5 Українського з'їзду товариств Червоного Хреста наголошувалось на незадовільній підготовці санітарно-оборонних кадрів. «Підготовлені Червоним Хрестом лікарі і сестри надзвичайно низької кваліфікації, не отримують практичних навиків роботи в польових умовах, - зазначалось в постанові, - Лікарі і медичні сестри, що закінчили курси, не обліковуються, з ними Червоний Хрест не тримає зв'язок, відсутні постійні обладнані навчальні приміщення, недостатня кількість підручників і наочності, не виконуються завдання підготовки кадрів без відриву від виробництва».[20, с.5] Тому за рішенням з'їзду керівництво УТЧХ визнало за необхідне в 19336 років змінити умови підготовки, а також провести перепідготовку існуючого медичного персоналу. По-перше, було збільшено строки навчання. Час підготовки медсестер збільшувався з шести місяців до двох років з відривом від виробництва та до трьох років без відриву від виробництва.[15, с.97] На зміну 420-годинній програмі надійшла нова програма розрахована на 1080 годин теоретичного навчання. [6, с.8-9] По-друге, були перевірені існуючі навчальні програми загальноосвітніх та спеціалізованих предметів, а також наявне навчально-технічне забезпечення курсів медсестер та санітарів. По-третє, було збільшено фінансування військово-санітарної освіти з 11% до 20%. [20, с.6]

В 1937 році до навчальних планів радянських вишів було введено навчальний курс за програмою підготовки медсестер запасу обсягом 540 годин. [3, с.1; 16]

26 червня 1935 р. нарком оборони К. Ворошилов під час зустрічі з представниками Червоного Хреста СРСР та делегацією Військово-медичної академії оголосив курс на підготовку кваліфікованих лікарів і молодшого медичного персоналу готових «в складних умовах військової ситуації ... лікувати і правильно організувати всі складні справи санітарного обслуговування військ». [12, с.21] Ці вимоги наркома стали основою здійснення організаціями УТЧХ кадрової військово-санітарної підготовки населення аж до початку Великої вітчизняної війни.

В грудні 1938 р. ЦК ВКП(б) і РНК СРСР прийняло постанову «Про Спілку товариств Червоного Хреста і Червоного Півмісяця», в якій

визначались нові завдання для національних товариств. Постанова передбачала «в обстановці посилення військової небезпеки» зростання чисельності товариств та залучення до кампаній з санітарної оборони нових активістів. [8, с.30] На виконання постанови були розроблені плани з підготовки нових значкистів ГСО, поширення військово-санітарних знань та організацію мережі санітарних постів і дружин на кожному підприємстві, станіві та організації. В 1939 р. Президія ЦВК СРСР затвердила нові програми і норми ГСО та БГСО.

До масової санітарної освіти було залучено студентів технікумів і вишів. В 1939 році ЦК ВЛКСМ, РР Тсоавіахіму, Всесоюзний комітет у справах вищої школи та ЦР Всесоюзного Червоного Хреста прийняли рішення про проведення серед студентів всесоюзних оборонно-масових змагань. Окремим елементом змагань визначалась отримання вузівськими командами значків ГСО. Участь у змаганнях взяли студенти вузів Харкова, Києва, Дніпропетровська та Одеси. За результатами змагань значок ГСО отримали 58 % студентів-призовників. [21]

Одночасно посилювалась і комсомольська пропаганда в санітарних дружинах, на курсах медсестер, санінструкторів і дезинфекторів Червоного Хреста. Постановою ЦК ВЛКСМ від 14 грудня 1938 року в вище перерахованих навчальних групах вводилася посада помічника політрука з політичної підготовки санітарних кадрів. Кандидатів на посаду затверджував райком комсомолу зі складу найбільш перевірених і політично-свідомих членів ВЛКСМ. [34, с.7]

Окремо необхідно наголосити, на посиленні в кінці 1930-х років підготовки жінок-санітарок. 5 січня 1939 року Президія ЦК Червоного Хреста України прийняла постанову про створення червонохрестних санітарних дружин. На виконання постанови виконком Спілки товариств Червоного Хреста СРСР оголосив про проведення змагання новостворених сандружин на честь 20-річчя Ленінського комсомолу. Під час змагань санітарні дружини мали бути організовані на всіх підприємствах, в державних установах, колгоспах, радгоспах та МТС де функціонували осередки Червоного Хреста. [2, с.104]

Паралельно зі створенням сандружин в липні 1939 року Пленум ЦК КП(б)У прийняв рішення про необхідність збільшення кількості і якості медсестер-запасу. 15 липня 1939 року Харківський міськком КП(б)У на виконання рішення розгорнув кампанію зі створення на фабриках і заводах

міста шкіл медсестер запасу. Було затверджено план підготовки медсестер, забезпечення шкіл необхідною літературою. Одночасно міський тсоавіахім створив комісію для відбору на курси і в школи. В місті в 1939 році Український Червоний Хрест утримував 34 стаціонарні школи медсестер, в яких навчались близько 1 тис. жінок, по області підготовку медсестер здійснювали 9 міських і 13 сільських районах. В Києві на курсах медсестер запасу навчання проходили 2 тис. осіб. Київські дев'ятимісячні та півторарічні медичні курси відкрили на заводах «Укркабель», «Більшовик», фабриках ім. Р. Люксембург, ім. Горького, в держаному університеті ім. Шевченка. [18] В Сумській області в 23 червонохрестних військово-санітарних пунктах навчалось 647 дівчат. Підготовка здійснювалась на основі Програми і організаційно-методичних вказівок Головного санітарного управління Червоної армії. Визначались два терміни навчання: 9 місяців (для дружин командного складу, що не працювали на виробництві) і 1,5 року (для всіх інших). Після закінчення курсу навчання слухачі отримували звання медичної сестри військового часу. Випускники ставались на облік військкоматів. На Південно-трубному заводі м. Нікополя Дніпропетровської області було створено запасний батальйон, в який увійшли 8 стрілецьких груп, одна – радистів та 2 – медсестер. [24, с.105]

Воєнізований медичний запасний батальйон з осені 1940 року діяв і в Київському медичному інституті ім. О.О. Богомольця. Він складався з чотирьох рот і окремих спеціалізованих зводів: військово-польової хірургії, снайперів, парашутистів. Навчальний план передбачав вивчення статутів Червоної Армії, стройову та лижну підготовку, вивчення гвинтівки, кулемета, стрільбу та набування знань з протихімічної оборони.[33, с.33]

До 1 березня 1940 р. в Харківській області було укомплектовано 107 груп запасу. Загалом по Україні організаціями Червоного Хреста було підготовлено 1189 медсестер запасу. [14, с.109] В 1938 р. УТЧХ підготувало 387 тис. значкистів ГСО,[8, с.34]в 1939 р. – 800 тис. [7, с.29]

Аналізуючи звітні матеріали обласних організацій Червоного Хреста, приходиш до висновку про їх надутість, існування системи приписок та подання однобокої звітності. За показовим ентузіазмом робітниць та селянок, про який йдеться у звітах і пропагандистких матеріалах, приховується інша картина організації військово-санітарної освіти Червоного Хреста. Так, за результатами перевірки виконання планів складання норм ГСО міст Києва і Чернігова в 1937 році контрольні цифри у звітах були завищені в 3-4 рази. За

перший квартал 1934 року норми ГСО 1 ступеня за звітами склали 33,9 тис. жінок, склали лише 8,8 тис., ГСО 2 ступеня отримали 8,8 тис., а отримали лише 1238. [3, с.13]

Не поодинокими були випадки залишення навчання на червонохрестних курсах або відмова слухачок складати військово-санітарний екзамен. На курсах медсестер Ізюмського, Лозовського, Комінтернівського районів і заводу «Серп і Молот» після перших занять курси залишили 50 відсотків слухів, в Барвінківському районі курси було закрито після тижня роботи. До травня 1940 р. школи медсестер зменшились на 750 чоловік. З 107 звітних груп реально працювали менше 100. [23, с.89]

Окремим напрямком військово-санітарної підготовки молоді та допризовників була організація Українським Червоним Хрестом протихімічної освіти. 14 травня 1927 року Рада праці і оборони прийняла рішення «Про організацію повітряно-хімічного захисту країни». Рішення передбачало розвиток централізованої системи протихімічної оборони стратегічно важливих об'єктів – залізниць, військових підприємств, аеродромів, складів та засобів зв'язку. Крім того передбачалось розгортання силами добровільних товариств системи протихімічної освіти населення Радянського Союзу. [19, с.10]

Робота зі створення мережі протихімічної оборони цивільних та військових об'єктів розпочалася зі створення в кінці 1920-х рр. Червоним Хрестом програму протихімічної підготовки населення. Програма передбачала засвоєння населенням правил поведінки під час повітряних нальотів, порядку організації затемнення світла, організацію індивідуального захисту; створення команд протиповітряної та протихімічної оборони з медико-санітарного, протихімічного, протипожежного захисту населення.

Спільно з Тсоавіахімом Червоний Хрест розробляє спеціальні програми щодо підготовки цивільного населення до надання першої медичної допомоги під час вуличного бою та при веденні партизанських дій на території республіки під час війни. Так, 24 липня 1929 року з'являється у програмі підготовки ППХО тема з тактики вуличного бою та партизанської війни.[26, с.10-11]

У 1930 році контроль за виконанням програми покладається на компартійні органи України. 1 липня 1931 року місцеві партійні органи отримали секретну директиву про розробку до вересня 1931 року планів заходів з розгортання мережі ППО Української СРР. 22 січня 1932 року у

новій телеграмі визначаються основні положення програми підготовки населення до ППО та хімічного захисту. Партійне керівництво республіки вимагало від партійного керівництва на місцях призначити відповідальних партійних працівників на керівні посади на всі місцеві об'єкти системи ППО. Одночасно партійні працівники мали керувати роботою Українського Червоного Хреста та Житлових кооперативів та інших громадських об'єднань.[25, с.1-2]

1 листопада 1932 року було затверджено «Положення про забезпечення заходів ППО на території УСРР» де вказувались основні завдання здійснення протихімічної роботи організаціями Українського Червоного Хреста. [25, с.48]

Отже, завдання зміцнення санітарної оборони в 1930-ті роки визначало основні напрямки роботи товариства в передвоєнне десятиліття. Санітарна оборона, розглядалася компартійними органами як один із способів підготовки населення до війни, і включала в себе, по-перше, організацію масової військово-санітарної освіти і оволодіння населенням основних військових спеціальностей; по-друге, пропаганду політичних установок компартійного керівництва. Саме це зумовило перетворення Українського Червоного Хреста в масову організацію, заняту залученням в товариство якомога більшої кількості людей і вихованням їх в дусі партійної ідеології.

Джерела та література

1. Акодус А.И., Новодережкин Н.Н., Попов Г.М. Руководство для начальников сандружин ОКК и КП. – М.-Л., 1933.
2. Бойна К.І. Діяльність партійних організацій України щодо розгортання оборонно-масової роботи серед жінок в довоєнний роки // УІЖ. – 1973. – №3.
3. ДАРФ. – Ф.9501. – Оп.1 – Спр.294.
4. ДАРФ. – Ф.9501. – Оп.2 – Спр.104.
5. ДАРФ. – Ф.9501. – Оп.2 – Спр.241.
6. ДАРФ. – Ф.9501. – Оп.2 – Спр.365.
7. ДАРФ. – Ф.9501. – Оп.2 – Спр.429.
8. ДАРФ. – Ф.9501. – Оп.2 – Спр.570.
9. Два Хрести // Червоний Хрест. – 1933. - №5-6.
10. За санитарную оборону. – 1933. – №3.
11. За санитарную оборону. – 1935. – №6.
12. Иванов Н.Г. Советское здравоохранение и военная медицина в Великой Отечественной войне 1941-1945 / Н.Г. Иванов, А.С. Георгиевский, О.С. Лобастов. – Л.: Медицина, 1985. – 303 с.
13. Известия ЦК ВЛКСМ. – 1934. – №6.

14. Ковалев И.Я. Комсомол и оборона Родины 1921-1941 гг. на материалах Украины. – К., 1975.
15. Комков Г.Д. Оборонно-масова робота в СРСР напередодні Великої Вітчизняної війни / Г.Д. Комков // УІЖ. – 1980. - №12. – С.95-102.
16. Комсомольская правда, 16 марта 1937 года.
17. Комсомольская правда, 5 апреля 1934 года.
18. Комуніст, 14 січня 1940 р.
19. Котлуков К.Г., Оглоблин К.С., Сгилевкий А.И. От МПВО – к гражданской обороне. – М.: Атомиздат, 1969.
20. Постановления V украинского съезда общества Красного Креста. – К., 1936.
21. Правда, 15 сентября 1940 года.
22. Программы для кружков санитарных и военно-санитарных знаний, для курсов начальников санпостов и учебный план курсов младших медтехников. – Смоленск, 1932.
23. РДАСП. – Ф.17. – Оп.22 – Спр.2989.
24. Фомичова З.К. Оборонно-масова робота серед молоді напередодні Великої Вітчизняної війни. // УІЖ. – 1970. – №6.
25. ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.21. – Спр.262.
26. ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.21. – Спр.69.
27. ЦДАГО України. – Ф.7. – Оп.1 – Спр.1187.
28. ЦДАГО України. – Ф.7. – Оп.1 – Спр.1192.
29. ЦДАГО України. – Ф.7. – Оп.1 – Спр.1195.
30. ЦДАГО України. – Ф.7. – Оп.1 – Спр.1317.
31. ЦДАГО України. – Ф.7. – Оп.1 – Спр.1323.
32. ЦДАГО України. – Ф.7. – Оп.1 – Спр.1316.
33. Шляхами комсомольської слави. Довідник. Упорядник Н.М. Шапошникова. – К., 1968.
34. Штейнбах Л. О помощниках политруков в обществе Красного Креста и Красного полумесяца // За санитарную оборону. – 1939. – №1.

Аннотація

В статтє на базє архивного и периодического материала проанализировано формування Українским обществом Красного Креста в 1930-е гг. системы военно-санитарного образования.

Ключевые слова. Санитарное образование, Украинский Красный Крест, добровольное общество, кружок санитарных знаний.

Annotation

In the article the features of realization of bolshevist politics are analyzed on the basis of monographic literature, materials of home and Russian magazines and archives, the policy was directed to create in Ukrainian SSR the system of mass military education. The component element of the system was (viyskovo-sanitarne) military-medical education of pre-conscription young people, women and other social groups of the political system "the state of dictatorship of proletariat". Certainly, on the example of Ukrainian Society of Red Cross, features of usage by Communist Party organs for the achievement of the military tasks of mass Voluntarily Societies of assistance to the Red Army and Fleet.

Keywords. Sanitary education, Ukrainian Red Cross, voluntarily societies, group of sanitary knowledge.

УДК 477 «192/193»

Іван Дробот, Григорій Кондратюк

(Київ)

**БОЛГАРИ В УМОВАХ ПОЛІТИКИ КОРЕНІЗАЦІЇ В КРИМСЬКІЙ
АРСР У 1920-1930-Х РОКАХ**

Аналізується політика коренізації стосовно болгарської національної меншини в Кримській АРСР у міжвоєнну добу.

Ключові слова: коренізація, Кримська АРСР, болгары, національні сільські ради.

Актуальність теми дослідження обумовлена тим, що національна політика покликана забезпечити розвиток сучасної України. Вона багатоаспектна і включає не тільки культурно-освітній, але і економічний, адміністративний компоненти. Неоднаковий доступ до ресурсів, відсутність можливостей отримання землі, незначність групи національних підприємців виступають найважливішими конфліктогенними факторами в сучасному світі. Як відомо, історія ХХ століття - це домінування етно-релігійних конфліктів. До Криму повертаються раніше депортовані народи, необхідне їх облаштування та інтеграція в суспільство. Сучасні національні й культурні процеси можливі при їх економічному забезпеченні. Національна й економічна політика тісно взаємопов'язані між собою. Необхідно звернення до досвіду національної політики міжвоєнного періоду як без ідеалізації, так і драматизації минулого. Метою даної статті є аналіз заходів політики коренізації стосовно болгарської національної меншини Кримської АРСР у міжвоєнну добу.

Крим є тим регіоном, який завжди вирізнявся багатонаціональним складом населення, сучасні національні проблеми якого своїм корінням сягають в добу більшовицького режиму. Сталінська національна політика завдала нищівного удару по традиціях народів, що мешкали в Кримській АРСР, логічним завершенням якої стала депортація з Криму кримських татар, німців, вірмен, болгар, греків. На сьогодні спостерігається зворотній процес повернення на Батьківщину депортованих народів, їх адаптації та облаштування.